

ביאורים

בהמשך לפסקאות אחרות בפרק זה, מתמודד הרב גם בפסקאות האחרונות בפרק ביחס שבין בקשת התיקון לבין היכולת המעשית לבצע את התיקון בפועל. ייסורי המצפון והתביעות הגדולות מציינים בפנינו לפעמים רף כמעט בלתי עביר. לפעמים, במצב הנתון, אין יכולת לתקן את המציאות בפועל אבל המצפון ממשיך לבעור ולשרוף אותנו מבפנים. מה עושים במצב שכזה? הרב כותב שבמצבים מעין אלה יש לאחוז בחזקה בבקשת התיקון עצמה, ברצון, גם אם אין כעת יכולת לבצע בפועל את הרצון הזה. במובן זה באמת אין דבר העומד בפני הרצון, משום שלרצות אפשר תמיד, ועיקר האדם הוא הרצונות שלו. ובע"ה, כשיוכשרו התנאים, הרצון הזה גם יצא למעשה. בהמשך מברר הרב שעצם הצער הנורא שמרגיש אדם על העברות שלו מזקק את הרצון ומעמיד אותו במקום טוב ונקי יותר. לכן, גם אם נראה לנו שדבר לא השתנה בפועל, כדאי לדעת שהחרטה עצמה פועלת הרבה לתיקון ולזיקוק הרצון של האדם. במובן זה, ההבדל בין הצדיק לבעל התשובה הוא בכך שרצונו של בעל התשובה עמוק ומזוקק יותר, בעוד שיתרונו של הצדיק מתגלה בעיקר במעשיו המתוקנים. פסקת הסיום של הפרק מחדדת שוב את העיקרון הזה - החרטה איננה רק תופעת לוואי הכרחית בתהליך התשובה. החרטה מעמידה את האדם במקום חדש לגמרי בעולמו הרוחני. היא מזעזעת את הרצון ויכולה להניע את האדם להתחיל תהליך רוחני חדש שיגלה בתוכו כוחות שאליהם כלל לא היה מודע קודם לכן.

הרחבות

• שימוש בקשיים לצורך בנייה

יְהִלְמִנִי צְדִיק חֶסֶד וְיֹכִיחֵנִי שְׁמוֹן רֹאשׁ אֵל יְיָ רֹאשִׁי. הר"דק פירש, שדוד המלך אומר, שטובה לו תוכחת הצדיק ("יהלמני צדיק חסד ויוכיחני"). כמו שמן שסכים על המכה בשביל רפואה ("שמן ראש"), ולכן לא אסור מדרכי הטובה על אף הקושי שבתוכחה ("אל יני ראשי"). הרב קוק הביא את הפסוק כדי ללמד אותנו, שאף שיש קשיים בתהליך התשובה הנגרמים בעקבות תביעה אישית גבוהה המביאה את האדם לתחושת ייאוש כשהוא לא עומד בציפיות, לא ייתן לקשיים אלו לשבור אותו. אלא יראה את התביעה הרוחנית הגבוהה "כשמן לראשו" וישתמש בכוחה להמשיך את תהליך התשובה ביתר שאת.

• מדוע אין צדיקים יכולים לעמוד במקומם של בעלי התשובה?

במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד. מימרא זו מבוארת בשם ר' אבהו בגמרא בברכות [לד:]. ומבאר שם הרב קוק שר' אבהו מבאר שהכוחות שאלו זקוק על מנת לשוב בתשובה - גדולים יותר מכוחות הנדרשים מאדם כדי להישאר בצדקותו. טבעו הרגיל של האדם הוא להיות צדיק. ואילו אדם שחטא יצא מהסדר הטבעי של האדם, לכן על פי דרך הטבע אין לו תיקון טבעי שיכול להשיבו למעלתו הראשונה. על כן הוא צריך להתחזק בבחירתו החופשית מעל לכוחות הטבע הרגילים. [עין איה ברכות א פרק חמישי, קיח]. ופירש הרקנאטי שהקושי הגדול של בעל התשובה לשוב מחטאו הוא מפני שכבר טעם את טעם החטא, לכן צריך כוחות גדולים על מנת לתקן את מעשיו [רקנאטי במדבר ה, יא].

שאלות לדין

- א. השמחה והיגון. מה מהם צריך להיות יותר דומיננטי בתהליך התשובה?
- ב. מדוע מקום בעלי תשובה, גבוה יותר מצדיק גמור כל ימיו? האם בכל זאת יש צד שהצדיק גבוה יותר?

י. יש אדם שהתביעה המוסרית מאירה בנשמתו בבהירות גדולה, וכל ציורו של רוממות מוסרית שהוא מצייר, מיד נפש ונתפעת מפניו להתאים עם מהלך חייו, ומתוך שהמעין הציורי הוא שוטף במהירות הרבה יותר מהתנועה המעשית והתכנים הטבעיים, שבטבע הגוף והנפש, על כן הוא תמיד מלא צער ומרירות על נפשו, על קצרו ידה מעשות את חייבה ומלמלאות בעמק רצונה ורגש עצמייתה את השקופה לה. מהאור המוסרי הטוב והנחמד. ויש, שמקשרון קדוש זה תצמח יראת היצירה, שלא יחפץ להסתפל בבהירות הציורים, ששם מערבים הם יחד תאורי המוסר, המדע, וההשקפות העדינות שבמרומי הקדש - כדי שלא יכפל צערו הנפשי עד בלי די. במעמד פנה צריכים להוציא אל הפועל את העז הנפשי ולאחז עם זה גם כן במדת התשובה הרצונית, שהיא תמיד מלנה את כל ההולך בנתיבות החיים העליונים, ואת פשרון הרוח העליון, הנחמד, להרבות עשר קדש, להגדיל תורה ולהאדירה. אל יתן להתפמש מפני התביעות המוסריות שמתגברות עליו, כי אם יחריץ לעמקו בבטחון, שמוארה של תורה יחזירו תמיד למוטב בצורה היותר עליונה, ויראה להרבות רכושו השכלי והציורי בחרות הנשמה היותר מסגלה לו, ואל יפחד לבו, "יהלמני צדיק חסד ויוכיחני שמון ראש אל יני ראשי".

יא. גדול ונשגב הוא אשר התשובה. האש השורף של צער החטא בעצמו הוא מזקק את הרצון, מטהר את האפי של האדם בטהרה עליונה ומאירה, עד שהעשיר הגדול אשר באוצר החיים של התשובה הולך ומתפתח לפניו. הולך הוא האדם ומתעלה על ידי התשובה. על ידי מרירותה ועל ידי נעמה, על ידי יגונה ועל ידי שמחתה. אין דבר מצרף ומטהר את האדם, מעלהו למעלת אדם באמת, כהעמקת התשובה, "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד".

יב. שלהבת החרטה, הבאה מנפש נדיבה, על ידי אבוקת אור התשובה, אש קדש היא, אש מלאה אור וחם, מלאה חיים. כשהיא חלה על רוח טהור, על נשמה חיה ומוארה באור חן ושכל טוב בדעת קדושים, אז היא מתהפכת לכח אדי ורענו, לכח פועל, מזקק ומטהר, מוסיף עז ועצמה, ומסקל נתיבות ותוכן רוחות חדשים לכל מהלכי החיים. התעצרות חדשה והתעוררות מלאה לשד עלומים היא מביאה עמה. והאדם נעשה בריה חדשה, מזקקת ומצרפת, ואל על ביט, אל מרומי הדעת והבינה, שהיא המביאה לידי תשובה, ומאורו של משיח, משרש כל התורה וכל המצוות פלן, כל המעשים וכל המדות בכללותם, יבאו לו קרנים להאיר בהן את מסלותיו האפלות ואת דרכיו השוממים, ויחד עם בניניו בנין עולם יבנה, ורבים ילכו לאורו, אשר בראשית הדלק רק למענו, נר לאחד ונר לרבוא רבבות עם, ונקרא לה גדר פרץ משבב נתיבות לשבת".

התביעה המוסרית - הרצון והצורך להיות מוסרי יותר. **ציור** - מחשבה מופשטת. **המעין הציורי** - כוח המחשבה. **השקופה לה** - מה שהשתקף לה, מה שראתה. **ההתכמש** - להיות כמוש, להתקטן, לא להתעלות. **יחריץ** - דבר בקול. **שמון ראש אל יני ראשי** - ביטוי להתעלות ברוחניות, שמון הראש לא יפסיק מראשו, ובמקביל לא ימנע מהתוכחה המעשית, "יהלמני צדיק... ויוכיחני". **האש השורף וכו'** - הצער על החטא בונה באדם את הרצון הנכון לטוב ולקודש. **מנפש נדיבה** - חרטה שבאה מתוך הבנה ורצון. **מסקל נתיבות** - מפנה מכשולים מדרכים. **תוכן רוחות חדשים** - ממלא תכנים חדשים. **לשד עלומים** - כוחות רוחניים רעננים ונסתרים. **אל מרומי הדעת וכו'** - החרטה האדירה מביאה את האדם אל ההתבוננות וההעמקה המביאות לידי תשובה שלמה. **ומאורו של משיח וכו'** - מהשלמות שתגלה באמצעות המשיח, שהיא שורש התורה, המצוות המעשיות והמידות, ומההתבוננות בה יוארו דרכיו. **נקרא לה וכו'** - האדם הזה גודר את הפרצות של כולם ומסדר דרכים נכוחות להלך בהם רבים.

מרידות התשובה ונועם התשובה

שלהבת החרטה